

et c. *Si in adiutorium*, distinct. 10. Et favent verba Pii IV in Bulla pro evulgatione Concilii Tridentini, ut in superioribus allegatum est. Et ita sentiunt Panormit., Felin. et alii, c. 2 de Constitut.; Sylvest., Angel. et alii, verb. *Lex*; Navarr., cons. 1 de Constit., quæst. 4; Soto, Medin. et alii citati, qui in hoc indistincte loquuntur de legibus canonicis et civilibus. Et idem docuit Glossa in cap. 1 de Conces. præbend., verb. *Post tempus*, et Glossa ultima in data Sexti, quæ adducit jura canonica parum urgentia. Unum est c. ultim.: *Ne cler. vel monach.*, ubi religiosi egressi ex suis claustris ad audiendam physicam, vel jus civile, nisi post duos menses ad claustra redeant, excommunicantur. Sed non est ad rem, quia illi duo menses non requiruntur ibi ad complendam legis promulgationem, sed dantur quasi pro sufficienti monitione ad incurrendam censuram; unde etiam post longissimum tempus a promulgatione illius legis necessarii sunt illi duo menses ad excommunicationem illam incurrendam, et ideo computantur non a die promulgationis legis, sed a die commissi criminis, ut dixi in 5 tom. de Censur. disputat. 23, section. 3. Aliud caput, quod citat, est cap. *Noverit*, de Sentent. excommunicat., sed est simile præcedenti; nam in eo excommunicantur qui infra duos menses non delent de capitularibus statuta immunitati ecclesiasticæ contraria. Quod tempus non designatur propter legis promulgationem, sed pro admonitione sufficiente ad incurrendam contumaciam. Tertium est caput primum de Concession. præbend., in 6. At ibi in textu nihil dicitur de duobus mensibus, sed in genere dicitur: *Nisi post tempus infra quod ignorare minime debuissent*. Quod non oporteret referre ad duos menses, sed ad modum obligandi legis humanæ ex ipsa rei natura, ut in præcedenti libro explicavi.

11. Quapropter contrariam sententiam tenent non pauci theologi moderni, scilicet, in legibus Canonicis pontificiis non esse necessarium tempus duorum mensium. Quæ sententia mihi valde probabilis videtur, et multum consequens ad ea quæ in priori puncto hujus capituli diximus. Nam si illud tempus esset necessarium, maxime propter illam Authenticam, quia nec de jure naturæ, nec de canonico necessarium est, ut ex dictis constat: illa vero Authentica non recte applicatur ad leges canonicas. Duo enim in illa disponuntur, unum est de promulgatione iteranda in singulis provinciis, aliud de dilatione duorum mensium,

qui in unaquaque provincia computentur a promulgatione in ea facta. Sed illa lex quoad priorem partem non est acceptata a Pontificibus pro suis legibus; ergo nec quoad posteriorem. Probatur consequentia, tum quia non magis constat de acceptatione posterioris partis quam prioris: in utraque enim verum est, Pontifices non declarasse, velle se admittere leges civiles pro modo ferendi, vel obligandi Ecclesiam per suas leges, sed solum in judiciis forensibus, ubi leges canonicæ deessent; tum etiam quia consuetudine receptum non est, ut testantur graves auctores; et specialiter Vasquez, disp. 156, capit. 4, cum emphasi dicit se audere id affirmare. Nav. autem dicit de consuetudine et stylo in urbe servari, ut transgredientes legem Papæ ante duos menses a promulgatione puniantur, non solum qui probantur scivisse promulgationem, sed etiam qui non probavit illam ignorasse.

12. Addit vero Nav. hæc verba, *Quæ consuetudo restringi forte posset ad forum tantum euterius, et urbicolas*. Sed prior restrictio non videtur mihi rationi consentanea. Quomodo enim juste punirentur illi tanquam legis transgressores, nisi supponeretur lex jam pro illo tempore obligare? Ibi enim non habet locum præsumptio: nam certo constat nondum esse elapsum tempus duorum mensium. Ergo si sciens legem judicatur ut transgressor, ex nulla præsumptione judicatur, sed ex certa probatione delicti, et si ignorans præsumitur transgressor dum non probat ignorantiam, hæc præsumptio supponit certam obligationem, tum legis, tum etiam sciendi illam ante duos menses, alias immerito præsumeretur culpabilis, vel, quod perinde est, punibilis ignorantia; illa ergo consuetudo aperte supponit legem illam obligare Romæ ante duos menses. Nec potest suppositio esse falsa, quia non fundatur in præsumptione, sed in voluntate Pontificis, quia neque hæc potest latere romanos iudices, neque ipse Pontifex potest ignorare qualiter suæ leges Romæ servari cogantur, et sciendo ac tacendo consentit, satisque ostendit se nolle uti dispositione legis imperialis, sed sua, saltem pro curia. Posita autem vera obligatione in illis legibus, impertinens est distinctio de foro interno et externo, quia lex canonica maxime obligat in foro interno, ut statim dicemus, et Ecclesia non punit nisi propter culpam, aut veram, aut præsumptam; utraque autem supponit obligationem legis in conscientia.

13. Altera vero restrictio Navarri, scilicet,

ad urbicolas, non est juris sed facti, et ab ipso non probatur; imo nec simpliciter asseritur, sed sub particula *forte*, nec per se est multum verisimilis. Nam si lex publicata statim obligat Romæ, jam quoad hoc discrepat ab Authentica: unde ergo constare potest, quod Papa acceptet illam pro omnibus locis extra urbem? Item cur non servabitur proportio ad loca distantia, ut quo sunt viciniora, eo intra brevius tempus obligentur, si urbs ipsa statim obligatur? Unde etiam sumitur optima conjectura; nam tempus illud duorum mensium erat aptum pro legibus civilibus publicandis in singulis provinciis, quia pro unaquaque erat sufficiens. At pro legibus pontificiis semel tantum promulgandis Romæ minime erat proportionatum, quia leges illæ obligaturæ sunt totam Ecclesiam, quæ totum universum de se occupat; impossibile autem est evulgari per universum orbem intra duos menses, imo nec per totam Europam moraliter loquendo; ergo non oportuit tale tempus acceptare pro reliqua Ecclesia, si pro urbe receptum non est.

14. Denique hoc videtur supponi in c. *Cum singula*, de Præbendis, in 6, quatenus ait: *Intra mensem postquam hæc constitutio pervenerit ad eosdem, unum, etc., eligere teneantur, alioquin ex tunc penis subjaceant supra dictis*. Ubi Glossa fatetur quod, licet illa lex pervenisset ad notitiam ante duos menses a publicatione, obligasset; ergo supponit textus ille non esse necessarium tempus duorum mensium ad obligandum. Neque potest hoc dici speciale, quia textus nihil de hoc statuit, sed supponit, et potius pro speciali addit concessionem mensis ad exequendum actum ibi præceptum, et ad incurrendas poenas, qui mensis semper inciperet currere a notitia præcepti, etiamsi post plures menses haberetur, ut Glossa etiam fatetur. Ergo signum est legem de se obligasse a publicatione independentem a lapsu duorum mensium.

15. *Statim a publicatione incipere leges pontificias et reliquorum obligare; diffundere obligationem successive*. — Et ita sane videtur in universum probabilius, leges pontificias statim obligare incipere; diffundere autem obligationem suam successive, juxta id quod natura legis canonicæ requirit, et superiori libro explicatum est. Nam, eo ipso quod Pontifex non addit specialem modum, seu temporis determinationem, nec jus canonicum illam ponit, vel acceptat, talis obligatio sequitur prout rei natura postulat. Unde etiam constat, idem esse a fortiori dicendum de reliquis le-

gibus canonicis, ut Episcoporum, vel aliorum Prælatorum inferiorum; tum quia etiam in his nulla facta est restrictio in jure, vel per Papam: tum etiam quia ita dictum est de legibus civilibus inferiorum magistratuum: est autem eadem, vel major ratio de legibus canonicis, et ita docent omnes auctores, qui ibi videri possunt.

CAPUT XVI.

UTRUM LEX CANONICA OBLIGET FIDELES PRIUSQUAM AB EIS ACCEPTETUR.

1. *Sententia negativa*. — Hanc quæstionem facile in præsentem expediemus ex his quæ de lege civili diximus, et hic addemus ea quæ ibi in hunc locum remisimus. Multi ergo auctores, qui in lege civili ponunt dependentiam ab acceptatione subditorum, eandem ponunt in lege canonica, et indifferenter de utraque loquuntur. Ita Major, Driedo, Angel., Armill., Navar., Covarr., Felin., et alii jurisperiti pro illa opinione allegati, præsertim in cap. 1 de Treug. et pac., ubi Gloss. verb. *Frangere*. Et sequitur Henricus, tractatu de Synod. post., 3 part., art. 2, a n. 50; sed præsertim n. 62, dicit ad integritatem legis et constitutionis tria requiri: primo, ut constituatur; secundo, ut promulgetur; tertio, ut moribus utentium approbetur, et si quid horum (inquit) desit, non debet dici lex, vel constitutio: et subjungit, cum agitur de impediendo vinculo statuti novi, et non de præscribendo contra statutum, non peccare contravenientes statuto. Et refert Panormit. in dicto cap. 1, et Decium in cap. *Nam concupiscentiam*, de Constitut., lect. 1. Fundamentum hujus sententiæ totum videtur poni in præsumpta voluntate Prælatorum Ecclesiæ ponendi leges suas subintellecta conditione, ut moribus subditorum probentur. Solus Major indicat etiam id esse ex defectu potestatis, quia non possunt aliter eas ferre; et ad hoc suadendum dicit Ecclesiam esse supra Papam, et ideo si Ecclesia non acceptat legem Papæ, non posse per illam obligari.

2. *Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandas suas leges sufficienter promulgatas, ex eo. Quodcumque ligaveris*. — Dico vero primo: Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandum leges canonicas a se latas, et sufficienter promulgatas. Idemque est cum proportionem de Episcopis. Hanc conclusionem declaravit expresse Castro l. primo de Lege poenal. cap. primo, et Turrecrem. dicto § *Leges*, § 2, qui,

licet in communi loquatur, tamen maxime loquitur de legibus canonicis; et idem est de omnibus auctoribus allegatis libro præcedenti, c. 16, pro secunda opinione. Quocirca prior pars conclusionis mihi videtur tam certa, ut secundum fidem negari non possit, ex dictis supra tractando de potestate legislativa Pontificis, ubi ostendimus Petro esse datam a Christo Domino supremam potestatem in Ecclesiam, et non alteri, ac subinde habere illam Pontificem successorem Petri immediate ab eodem Christo, a quo illam Petrus habuit, et non ab Ecclesia. Hinc ergo concludimus Christum ita dedisse hanc potestatem Vicario suo, ut per se posset valide et efficaciter operari sine dependentia a consensu populi; ergo per illam potest ferre leges habentes efficaciam et valorem ad obligandum Ecclesiam ad consentiendam et acceptandam legem, vel præceptum. Patet hæc consequentia, quia alias potestas non esset absoluta et efficax. Prior vero probatur primo, quia alias illa potestas magna ex parte esset data populo christiano, quia tunc lex ecclesiastica non haberet vim, ut est a Pontifice solo, sed ut ab illo simul cum Ecclesia: si enim lex non potest esse lex, nisi consentiente populo, profecto populus est conlegislator simul cum Pontifice, quod absurdissimum dictum est.

3. Secundo, quia Christus absolute dixit: *Quodcumque ligaveris, et, Pæce oves meas*; de populo autem nihil dixit, nec posuit conditionem, *Si populus acceptaverit*: est ergo conclusio certa de hac potestate, prout est in summo Pontifice, quia in illo est immediate a Christo, atque adeo cum eodem modo, et independentia, quo a principio data est. De inferioribus autem non est res ita certa, quia in illis potestas est ab ipso Papa, a quo dari potest cum limitatione, et sub prædicta conditione: nihilominus tamen illa non est admittenda, neque præsumenda, nisi de illa satis constiterit, juxta dicta superius de potestate Episcoporum ad ferendas leges. In quo etiam est notanda differentia inter Pontificem, et inferiores Prælatos, quod nulla consuetudine obstare potest, quominus Pontifex habeat dictam potestatem, quia consuetudo non potest prævalere contra jus divinum: respectu autem inferiorum, ubi esset consuetudo contraria, multum valeret, quia in his quæ pendent a jure humano, multum potest consuetudo. Unde et jurisdictionem augere potest et minuere, quando per hominem concedi potest, ut notat Glossa ult. in cap. *Cum olim*, de Cler. conjug.

4. *Secunda conclusio.*—*Non carere culpa qui*

incipiunt non observare leges pontificias.—Secundo dicendum est, supposita justitia legis canonice, per se loquendo, oriri ex illa obligationem ad acceptandum eam, ita ut non careant culpa, qui incipiunt illam non observare post sufficientem promulgationem. Dixi *supposita justitia legis*, quia lex evidenter injusta, etiamsi canonica sit, non obligat, juxta supra dicta de lege in communi, et sumitur ex c. *Ante triennium*, distinct. 31, et prosequitur late Corduba in quæst. 1. 4, quæst. 7; Victor. in 3 relect. de Potestate Eccles.; Bellarmin., l. 4 de Pontif., cap. 15; Panormit., in cap. *Cum teneamus*; Felin. in cap. *Si quando*, de Rescript., et cap. *Accepimus*, de Fide instrum. Et ita est assertio clara, præsertim quando lex est non solum justa, sed etiam moderata, et facilis, quia tunc potestas non deest, et voluntas contraria nulla rationabili conjectura præsumi potest. Quod a fortiori patet ex dictis de lege civili. Addendum vero est ex dictis ibidem, etiam in legibus difficilioribus et durioribus, si in rigore justæ sint, idem esse servandum, ut declarat Corduba supra ex capit. *In memoriam*, 19 distinct. ibi: *licet via ferendum ab illa sancta sede imponatur jugum, tamen feramus, et pia devotione toleremus.* Quod censeo verum per se, et ex vi potestatis canonice, quæ major est quam civilis: oportet autem ut etiam de voluntate satis constet, tum ex verbis legis, et modo præcipiendi, tum etiam ex aliis indicis, et circumstantiis legis. Adde etiam oportere, ut verisimile sit, legislatorem non ignorasse specialem rei præceptæ difficultatem pro tali loco, vel tempore, aut alia occasione. Nam si probabiliter credatur hæc ignorasse, credi etiam potest noluisse cum tanto rigore obligare.

5. Sed tunc inquiri potest, an in simili casu liceat subditis a lege ad legislatorem supplicare, et præsertim ad Pontificem. Quidam omnino negant; imo dicunt, frivolum et inutilem esse talem supplicationem, et ex ignorantia profectam. Probatur, quia a lege non provocatur, seu appellatur, ut colligitur ex l. ultim., ff. de Appellat. recip., et l. antepenultim., ff. de Verbor. signific., ubi id notat Rebuff. adducens alios doctores et jura. Idem in Concordat., tit. de Constitut. Ratio etiam assignatur ex differentia inter sententiam, rescriptum ac legem: nam sententia est, cum fertur in negotio particulari, et pendet ex partium probationibus, et ideo in ea admittitur appellatio, ut pars, quæ gravamen sensit, possit meliores vel clariiores probationes afferre. Rescriptum etiam

conceditur super factum singulare, in quo potest princeps decipi a colligante, vel procurante suum commodum, et ideo in rescripto merito admittitur appellatio in capitulo *Significavit*, de Rescript. At vero lex fertur in generali, et per universalem scientiam, contra quam privata scientia subditorum non est admittenda, et ideo neque appellatio, vel supplicatio admittenda est. Accedit quod, in legibus civilibus a rege latis, talis appellatio vel supplicatio non admittitur, neque est in usu; ergo neque in legibus canonicis admittenda est.

6. *Posse supplicari Papæ de sua lege ab executione illius patet consuetudine.*—Dico tamen, si supplicatio fiat ex rationabili causa, et licite fieri posse, etiam in legibus pontificis, et esse valde utilem, ac rationi consentaneam. Hoc a fortiori sentiunt Panormit., Felin. et alii in c. 1 de Treug. et pac., et in dicto § *Leges*, et citatur Ancharr., cons. 214, et expresse ac indistincte tam de lege civili quam de canonica id affirmat Castr., lib. 1 de Leg. pœnal., c. 1. Probatur primo, quia hoc nullo jure prohibetur, imo est juri consentaneum et rationi. Prima pars patet, quia in legibus ult. et antepenult. supra citatis solum dicitur, non licere appellare a pena imposita secundum præscriptum legis, nec a sententia, seu decisione data juxta legem, seu perpetuum edictum; non vero dicitur non licere supplicare de tota lege coram ipso Principe. Sunt autem hæc duo valde diversa, quia in prioribus casibus appellatio repellitur tanquam plane injusta, quia illa non est appellatio a lege, sed a sententia justa, utpote secundum legem lata. Quod si appellatio eo tendat, ut legem arguat injustitiæ, est etiam iniqua, tum quia supponitur lex universalis, et servari solita, ac subinde justa; tum etiam, quia appellatio talis fit in particulari facto, in quo non licet a lege provocare, quamvis liceat appellare vel a declaratione legis, vel ab applicatione ejus ad tale vel tale factum: hic autem agimus de lege nondum recepta, et de supplicatione facta ex causa rationabili, et a communitate, vel nomine ejus ab eo qui auctoritatem habet. Unde auctores citati non negant licere supplicare a lege, sed de appellatione loquuntur, et hanc non simpliciter negant. Nam Rebuff. expresse ait. *Tunc a lege non appellari, quando ab eo est condita a quo appellare non licet, utpote a Principe superiorem non cognoscente.* Unde sentit ex parte legis non repugnare appellationem; nam si sit edita ab eo qui habet superiorem in eodem ordine, id est, in temporalibus vel spiritualibus, et

subditi gravari se intelligant, poterunt ad superiorem provocare, ut ab statuto Episcopi ad summum Pontificem; ab ipso autem supremo principe non est ad quem appelletur; supplicatio autem ad eundem non repugnat. Imo addit Rebuff. in Concordat., quod licet non appelletur a concessione litterarum regis vel Papæ, ab executione appellatur, seu supplicatur. Sic ergo de lege dicere possumus quod, licet ab ipsa proprie non appelletur, posse nihilominus supplicari ab ejus executione, donec Papa informetur.

7. Deinde est hoc consentaneum cap. *Si quando*, de Rescrip., ubi Papa declarat licitum esse, non exequi rescriptum ejus, donec ipse plenius informetur, quando vera et rationabilis causa intercedit. Et simile habetur in cap. *Cum teneamur*, de Præbend. Nec differentia supra data satisfacit, quia eadem proportionalis ratio potest in lege intervenire. Quod patet, ratione ostendendo eandem sententiam. Quia, eo ipso quod lex universaliter fertur, facile fieri potest ut non congruat moribus, aut dispositionibus gentium omnium pro quibus fertur, quod maxime contingere potest in legibus canonicis et Pontificis, quæ pro universa Ecclesia dantur: nam Ecclesia complectitur varia regna et provincias, habentes varios ritus, et modos vivendi. Unde, licet talis lex, regulariter loquendo, non sit disconveniens vel nimis dura pro universa Ecclesia, et ideo respectu totius non habeat locum supplicatio, nihilominus in uno vel alio regno aut provincia potest esse nimis dissentiens a moribus ejus et contra consuetudines ejus, quas non solent Pontifices velle mutare, nisi id expriment, sed potius conservare, juxta capitul. *Certificari*, de Sepul.; in tali ergo casu ratio postulat ut liceat supplicare Pontificem, quia scientia ejus universalis non potest semper extendi ad hæc particularia. Et hoc ipsum est a Pontificibus jure statutum in cap. 1 de Constitution., in 6; ex quo videtur colligi, absque alia supplicatione a lege pontificia, ipsam ex vi illius juris ipso facto non obligare in simili casu; nihilominus tamen fieri potest, ut casus non sit ita clarus et certus, quin sit conveniens nova declaratio Pontificis; ergo in tali casu licita est supplicatio et juri consentanea.

8. *Tempore supplicationum nil faciendum contra legem; quod si fieri non potest sine magna rerum mutatione, vel scandali periculo, tunc ex interpretatione benigna Pontificis non censetur obligare.*—Denique consuetudo videtur satis hanc assertionem confirmare: scimus

enim ita servari in multis provinciis Ecclesiae, et Pontificibus non displicere, quando causa est rationalis, et cum debita moderatione ac obedientia fit supplicatio. Et fortasse in legibus civilibus non tam ordinarie fit hæc supplicatio, quia non sunt tam generales, et ordinarie una et eadem lex non fertur, nisi pro regno, vel provinciis in moribus civilibus multum similibus. Unde in ipsis legibus pontificiis frequentius fiunt tales supplicationes a provinciis vel regnis quæ a romana sede magis distant, quia facilius possunt earum propriæ consuetudines ignorari. Denique in hujusmodi casu pro tempore pro quo durat supplicatio, cavendum est omne periculum peccati. Unde, si fieri potest ut pro illo tempore nihil fiat contra legem Pontificis, curandum omnino est, licet ejus executio suspendatur, quia ita magis cavetur omne periculum, et eo modo paretur legi, quo commode fieri potest. Si autem non potest hoc modo suspensio executionis fieri sine magna rerum mutatione, vel periculo alicujus scandalis, tunc ex benigna interpretatione voluntatis Pontificis, lex censetur pro tunc non obligare, et tali declaratione prudenter facta, cessat etiam omne periculum peccati.

9. *Tertia conclusio.*—Dico tertio: lex canonica, si per consuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligat, etiamsi fortasse in principio culpabiliter fuerit non observata. Ita procedit communis sententia supra citata, et sumitur ex capite ultimo de Consuetud., ubi dicitur legem etiam receptam posse ita consuetudine abrogari, ut non obliget; ergo multo magis poterit impediri ne obliget, cum ante acceptationem minorem firmitatem habeat, juxta dictum § *Leges*. Ratio autem est, quia tunc est magna causa præsumendi legislatorem connivere, et nolle cum tanto periculo communitatem obligare, et hoc etiam ostendit usus totius Ecclesiae. Oportet autem ut consuetudo illa aliquam rationabilem causam habeat, ut dicitur in dicto capite ult. et infra in loco latius explicabitur. Deinde necesse est, et sufficit, ut a majori parte populi non observetur: nam, si major pars legem servet, quamvis alii eam non acceptent, suam vim retinet, quia id requiritur ad consuetudinem, ut infra dicitur, et videri potest Panormitan. in capite *Cum jam dudum*, de Præbend. in fine, et in capite *Quia circa*, de Consanguinitate et affinitate, n. 8, ubi etiam Anton. et alii. Item Abb. in cap. *Cum olim*, de Cler. conjug., n. 4; et Angel., verb. *Constitutio*, n. 7. Et eadem ratione e converso, si major pars resistat, in-

troducet consuetudinem contra obligationem legis, quia in rebus moralibus consensus majoris partis censetur communitatis, et ideo sufficit ad consuetudinem, lib. *Quod major*, ff. Ad municipalem.; Abb. et alii supra relati.

10. *Dubium de scientia principis.*—Dubitari autem potest quantum tempus necessarium sit ut hæc consuetudo prævaleat contra legem et an oporteat legislatorem scire illam non servari; videri enim potest hoc necessarium, ut consentire censeatur. Et ita sentit Glossa in cap. *Vir*, de Secund. Nupt. Nihilominus certum est non esse necessariam scientiam legislatoris, in quo conveniunt auctores statim citandi, quia est res moraliter impossibilis, et præter consuetudinem et usum, ut a fortiori patebit ex dicendis. Et ideo quoad tempus distinguere solent doctores. Nam si lex non observatur, sciente legislatore, nullum certum tempus necessarium est, quia nullum est jus quod illud præscribat; sufficiunt ergo tot actus contrarii majoris partis communitatis, qui moralem conjecturam efficere valeant de tolerantia legislatoris, quod prudenti arbitrio definiendum est.

11. At vero quando intervenit ignorantia principis, aliqui requirunt tempus 40 annorum ut lex derogata censeatur; refert Felin. ex Panormit. in cap. 1 de Treuga et pac. Alii vero nullum requirunt tempus, sed solum non observantiam subditorum per aliquos actus, qui prudenti arbitrio sufficiant. Itaque nihil distinguunt inter scientiam vel ignorantiam principis. Ita tenet Henric., tractatu de Synod., art. 2, n. 63, cum Felin., dicto cap. 1, n. 13, et aliis. Fundantur, quia subditi non peccant non recipiendo legem a principio. Hoc tamen fundamentum a nobis reprobatur est. Unde communis sententia affirmat sufficere et necessarium esse tempus decem annorum, quam multi tradunt, quos Felinus refert, et sequitur Card. in dicto § *Leges*, et Jas. in lib. *Rem non novam*, ff. de Judiciis. Fundamentum est, quia hoc tempus sufficit ut dicatur consuetudo, seu præscriptio longi temporis, juxta Gloss. in cap. ultim. de Consuetud., in 6. Ut autem lex censetur absolute non acceptata et derogata, sufficit consuetudo longi temporis, ut loquitur idem Panormit. in cap. *Cum olim*, de Cler. conjug., n. 4, et alii communiter. Denique quia brevius tempus postulandum est ut lex nondum recepta non obliget, quam ut abrogetur lex jam usu præscripta; sed ad hoc posterius ad summum requiritur tempus 40 annorum, ut postea videbimus: ergo ad alium ef-

fectum non est tantum tempus postulandum; ergo sufficit decennium, quia nullum aliud cum fundamento præscribi potest.

12. *Differentia adhibenda inter casus scientiæ et ignorantie principis, de non recepta lege.*

—Hæc vero opinio quoad primam partem, ut non requiratur longius tempus quam decennium, practice mihi certa videtur: quoad alteram vero quod requiratur decennium, licet sit securior, non videtur satis fundata, et ideo probabilis est sententia Felini et Henrici, qui tunc etiam non requirunt certum tempus, sed solum repugnantiam per actus contrarios in numero sufficienti arbitrio prudentum. Quæ etiam sumitur ex Glossa in capit. ultim. de Consuetudin., libro sexto; et Innocent. in cap. *Cum Petrus*, de Fide instrum.; et Dominico in dicto § *Leges*, quatenus dicit ad hanc derogationem sufficere habitualement voluntatem principis non obligandi contra morem, argumento cap. primo, de Consuetudin., in sexto, et Authent. de Fidejussor. in principio. Nam, licet princeps ignoret subditorum consuetudinem, semper retinet illam voluntatem; et ita non requiritur novus ejus consensus; ergo nec scientia; ergo nec determinatum tempus. Probatur hæc ultima consequentia, quia nullum est jus, quod præscribat illud tempus decem annorum, neque ex natura rei est necessarium, et usus videtur esse in contrarium; quia, ut lex censetur non acceptata, non solet expectari illud tempus, sed solum quod pro majori parte per sufficientem consuetudinem repugnatum sit: hæc ergo sententia in conscientia et praxi videtur satis segura; nihilominus tamen, ut consequenter loquamur, aliqua differentia adhibenda est inter casus scientiæ vel ignorantie principis. Nam, quando princeps a principio scit repugnantiam et non observantiam subditorum, et dissimulat, statim post nonnullos actus contrarios toleratos, censetur prudenter revocata lex. At vero, quando princeps ignorat, oportet ut longior sit consuetudo, ita ut jam prudenter judicetur non esse utilem ali populo, et ideo juste præsumatur a Pontifice vel principe revocata.

13. Ulterius vero quæri potest cum Navarro in dicto cons. 1, quæst. 7, an lex sic non observata per aliquod tempus sufficiens censetur ita revocata et nulla, ac si non fuisset lata, vel ac si fuisset directe renovata a legislatore; nam ex dictis videtur sequi pars affirmans, quia dicimus jam non peccari contra illam legem, quia revocata est. Nihilominus placet mihi resolutio Navarri, non esse censendam

illam legem omnino annullatam et derogatam, quia si communitas illa postea mutaret consilium, et inciperet illam legem recipere, et pro majori parte illam servare, revera inciperet obligari tali lege sine nova voluntate legislatoris. Unde dicendum est illam solum fuisse quasi suspensam, vel revocatam non simpliciter, sed quamdiu populus ille in illa consuetudine et moribus persisteret.

14. *Si a scientibus pro majori parte observetur lex, hoc sufficit ut pro ignorantibus suam obligationem habeat.*—Ultimo, inquiri potest, si contingat legem non servari ex ignorantia populi nescientis promulgationem ejus, an hoc sufficiat ut desinat obligare. Aliqui respondent, in eo casu judicandum esse de ignorantibus juxta statum quem lex habet apud non ignorantes. Nam si a scientibus pro majori parte observatur, hoc sufficit ut pro ignorantibus suam etiam obligationem retineat, et e converso si a scientibus non servatur pro majori parte, etiam pro ignorantibus derogata est. Quæ sententia vera est, quando ignorantes et scientes sunt partes unius corporis. Difficultas vero est, quando totum aliquod corpus politicum moraliter distinctum ab aliis ignoravit promulgationem legis, et ideo illam non servavit per sufficiens tempus, seu per sufficientes actus contrarios. In quo casu respondet Navarrus dicto consil. primo, quæst. sexta, legem illam amittere suam vim, non obstante ignorantia, quia ratio ob quam desinit obligare, non est scientia, et voluntas quasi formalis non observandi legem, nam hæc potius posset impedire, quia non est digna tali indulgentia; sed ratio est mos ipse, et quasi præscriptio quædam. Dico tamen legem sic non observatam propter solam ignorantiam in se non auferri, seu revocari, sed solum pro tunc non obligare propter ignorantiam, et ita solum etiam negative non esse acceptatam, neque etiam ablatam. Quapropter si postea tollatur ignorantia, manebit lex respectu talis populi in eo statu in quo esset, si tunc fuisset primo edita et promulgata, et ideo tunc incipiet obligare, si in eo sensu fuit lata, juxta doctrinam supra tactam.

CAPUT XVII.

UTRUM LEGES CANONICÆ OBLIGENT IN CONSCIENTIA.

1. *Negat Gerson.*—Gerson (cujus opinionem tractavimus libro superiori, cap. 17 et 18), in tractatu de Vita spirit., lect. 4, alphab. 62,